

רבי אומר אומר אני

הרב יוסף עזריאל (בית האוצר, כ"א א' 1977)

בסקילה והשני בחנק דרך החלט רק "אומר אני" היינו שאני נראה לי כך אבל אינני מחליט שכן הוא : והנה לפי המבואר בספרי תלמידי הבעש"ט ז"ל כי דרך אנשי המעלה הגדולים להתבונן על כל דיבוריהם ומעשיהם שאין הם המדברים והעושים בכח עצמם רק כח אלקי אשר בהם ובכל הנבראים כטעם ואתה מחי את כולם הוא העושה חיל הדיבור וכל המעשים כטעם ד' שפתי תפתח וכנודע הנה יתכן ג"כ כזה הבנת לשון אומר אני היינו דהקדים אל דיבורו שלא הוא בחכמתו ובתבונתו הוא האומר והמשיג שהדין הוא כך וכך רק כח אלקי אשר בו היא השכינה הקדושה המחי את כל הנבראים ונקראת אני כנודע בחכמת האמת.

כן היה דרכו של רבי לומר דבריו בלשון "אומר אני"... והנה הבנת ענין הלשון אומר אני שהיה שגור על לשונו של רבי נראה דהוא דרך ענוה [ע' סוטה (דף מ"ט ע"א) משמת רבי בטלה ענוה כו' ובהוריות (דף י"ד ע"א) אמר רבא אפי' רבי דענוותנא הוא תני אמרו משום ר"מ כו' ובגיטין (דף נ"ט ע"א) שאני מניינא דבי רבי דכלהו מנייניהו מן הצד הו מתחילין ובתוס' משום ענוה שלא להראות עצמו גדול היה עושה כן עכ"ל] והכוונה שאיננו אומר את הדין והדבר דרך החלט רק אומר אותו בייחוס אל עצמו שלו נראה כך וכדרך שרגילין היום לכתוב מליצת "נלעני" כן הוא ג"כ מעין ענין זה הלשון אומר אני ולדמיון הך דקדושין (דף ט' ע"ב) רבי אומר אומר אני הראשון בסקילה כו' הכוונה שאיננו אומר סתם את הדין הראשון

הרב ראובן מרגליות (יסוד המשנה ועריכתה, עמ' 101-102)

אז התחילה תקופה חדשה בעריכת המשנה כי אלו החכמים שהעתיקו ההלכות הישנות המקובלות והכרעות אנשי כנסת הגדולה וגם מחלקותיהם של בית שמאי ובית הלל הוסיפו עתה הכרעות רבותיהם הם, תלמידי ר' עקיבא הוסיפו דברי ר' עקיבא רבם, ותלמידי ר' טרפון הכרעותיו של ר' טרפון, כן הוסיף כל אחד מתלמידי התנאים הראשונים דברי רבו לבד והן הנן משניות ר' עקיבא ואחריו משניות ר' מאיר ודומיהן, שכל סדרי משנה אלו השוו ביסודיהן הן ההלכות המקובלות עד משה והלכות פסוקות מזמן הבית דין הגדול, וגם השוו בדברי בית שמאי ובית הלל, אבל התבדלו בהוספותיהן והכרעותיהן, ולכן אמרו כי המורים הלכה מתוך משנתם מבלי עולם המה סוטה כ"ב ע"א, לאשר במשנתו הובאה אך דעת והכרעת היחיד ולהלכה למעשה צריך היה התלמיד לעמוד גם על דעת שאר החכמים.

חבילות משניות אלו הן החומר אשר מהן ערך רבינו הקדוש משנתו כאשר הוכרח לכתוב בספר יסודי שבעל פה, מאלו הששה או השבעה מאות סדרי משנה בירר משנתו, בלקחו ליסוד סדורה של מסכת ומסכת משנת החכם שהתמחה בעיניה, וגם במסכת אחת לקח לפעמים פרק שלם ממשנת חכם קדום, והוא עם חכמי בית ועדו הוסיפו על הסגנון היסודי אשר נראה להם להלכה באחד משאר סדרי משנה, וקראו הדברים בסתם לאשר גם דעתם הם הכריעה כמותם, או שהביאו ההלכה על שם אותו חכם בכדי להעיר שיש לסמוך עליו בשעת הדחק, ולפעמים טבעו גם דעת היחיד בכדי לבטלה שידעו התלמידים כי רבים חלקו עליו. ההוספות וההכרעות האלו נטבעו במשנתו בהסכם חכמי בית ועדו, ובהיות החכמים שאתו רבים ולפעמים לא כדעתו דעתם – והמטרה אשר שאף אליה רבינו הקדוש היתה עריכת משנה מוסכמת ולא משנה פרטית כלפנים – הוכרח לפעמים לסתום משנתו נגד דעת עצמו, ואז מתניתין דלא כרבי, או הביא דעת עצמו כדעת אחד התנאים האחרונים. ובהיות הוא המסדר טבע בסגנון אומר אני (נד) או שהסדיר אחרי דעת עצמו דעת החכמים החולקים עליו, להדגיש שנחתמה הלכה כדעת הרבים (נה).

(נד) כנודע שגור סגנון זה בדברי רבי (ראה בבית האוצר מהגר"י ענגל ח"א כלל ל"ג) שזהו לאשר סידר דברי חכמי דורו כמו דברי ר' אלעזר בן יהודא, ר' אליעזר בן שמעון, ר' יוסי בר יהודא וכאלו ולכן כאשר אמר דברי עצמו הוכרח לסגנון "אומר אני" או "אני ובית דיני עשינו כך וכך" לזאת כתבו רבי אומר אומר אני או בלשון קצרה רבי אומר (ורבי ובית דינו התירו ראה תו"ט ע"ז פ"כ מ"ו גטין פ"ה מ"ו אהלות פ"ח מ"ט), ומעתה אין להוכיח מאשר באו במשנתנו דברי ר' יהודה הנשיא בסגנון רבי אומר וכו' כי אלו הדברים נתוספו אחריו במשנה, רק שינוי הכרחי יש בזה בסגנון המדבר בעדו לסגנון התלמידים שלא יכלו לשנן לעצמם מדי למדם "אומר אני", וכן נשתנה לפעמים הסגנון מהוה לעתיד המשניות המספרות ממנהגי המקדש, וכאשר בכל מקום שנשתנה הסגנון במשך הזמן שמבלי משיים ישארו שרידים מהסגנון הקדום, כן נמצא לפעמים במשנתנו יחד סגנון עבר והוה (ראה לדוגמא בשקלים פ"א מ"ד כל כהן ששוקל וכו') וכמו שנשאר הסגנון אומר אני בדברי רבי, ובכלל מועטות הן ההוספות במשנתנו, ויותר מצוי השתרבות מאמרי חתום כדברי ר' יהושע בן לוי בסוף עוקצין עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות וכו'...

(נה) ומעתה אין להוכיח שרבו ההוספות במשנתנו אחרי רבי מאשר נסדר לפעמים אחרי דברי רבי וחכמים אומרים שלא כדבריו, או שבכלל מתניתין דלא כרבי... לאשר ההבדל היסודי שבין משנת רבי למשניות התנאים שקדמוהו הוא אשר משנתם היתה הכרעתם הפרטית בהוסיפם על המשנה הקדומה. אבל רבי ערך משנתו בהסכם בית ועדו שהיו בו רוב חכמי דורו... ולכן הוכרח לפעמים לסתום המשנה גם נגד דעתו הפרטית, כאשר נמנו חביריו ורבו עליו... וכן סתם רבי במשנתו דעת המרובים... ולפעמים בהביאו דעתו הפרטית סידר אחריה דעת חכמי בית ועדו בסתם סגנון וחכמים אומרים, ואין מזכה הוכחה לאחר עריכת משניות אלו כדעת ר"פ בדרכי המשנה צד רט"ו כי חכמים אלו אינם מאוחרים ממנו בזמן אך רבי עצמו חתם בדבריהם לאשר הוכרעה הלכה כמותם וכאשר מצינו שנסדרו דברי רבי גם לפני הקודמים לו כרבן שמעון בן גמליאל אביו למען חתום בדברי רשב"ג שהלכה כמותו במשנתנו ראה הלאה פרק ה', ולאשר כל סתימות משנתו היו ע"פ הכרעת בית הועד נחשבה כל הלכה שנקבעה בסתם כדעת רבים, לכן בצדק שנה לפעמים גם דברי היחיד בסגנון רבים... שהרבים הם חכמי בית ועד החתום שהכריעו כאותו יחיד, ואם שלא הזכיר שמו של יחיד זה שזכה שתהיה הלכה כמותו זכות היא לו שהיו דבריו כתורה שלימה ונקבעו הלכה לדורות...